

REJSENDE I RELIGIONER – ET ESSAY

Finn Stefánsson

I sidste halvdel af 1995 havde jeg sabbatorlov for at kunne foretage den efterhånden klassiske jordomrejse. Hensigten var – ud over at få en formodentlig skelsættende oplevelse – at skrive essays og rejseartikler bl.a. til dagspressen. Ruten var ikke lagt an som en studierejse, men mødet med seks forskellige kulturer medførte dog en vis fordybelse, ikke mindst læsning af en række værker, hvoraf en del måske kan interessere religionsvidenskaben.

Sri Lanka, Malaysia, Bali (Java), New Zealand, Fiji, Mexico; ophold på højst en måned pr. land eller område. Boghandler og biblioteker er unægtelig særdeles forskelligt assorterede. Biblioteket i den tidligere hovedstad i Fiji, Levuka, rummede vel 500 bind og intet af, hvad jeg søgte. New Zealands største by, Auckland, har et *downtown* med særdeles righoldige boghandler, større end nogen københavnsk. Singapore, hvor jeg opholdt mig et par dage, har enorme boghandler med kvalitetslitteratur, hvor vel selv London kan gå hjem og lægge sig. Her lå Jostein Gaarders *Sophie's World* – hvis det overhovedet er kvalitet – i babelstårnsagtige bunker ved siden af Kong Fuzi og andre gamle kinesiske mestre.

Min erfaring er, at fiktionsværker kan give lige så meget til billedet af en kultur som religions- og kulturvidenskabelige værker, så undervejs i omtalen af mere videnskabelige værker medtager jeg et udvalg af de kulturbelysende skønlitterære værker, jeg har læst i det fremmede eller efter hjemkomsten. Som forberedelse til rejsen havde jeg naturligvis (gen)læst en række danske standardværker om landene, af religionsvidenskabelig og antropologisk art, men så sandelig også af mere skønlitterær art, for at skabe stemning og forventning. Disse værker er så lette at få fat på herhjemme, at jeg ikke bruger dem her i gennemgangen. Men jeg kan nævne, at det i den fiktive og essayistiske genre fx drejer sig om Hans Hartvig Seedorff Pedersens *Ceylon. Det tabte Paradis* (spændende bl.a. fordi digteren besøger det nye selvstændige "Sri Lanka" som en slags officiel repræsentant og i fodsporet på en dansk "kolonisor"), Johannes V. Jensens *Skovene* (en sansemættet urskovsskildring fra "Malaysia"), V. S. Naipauls *Blandt de rettroende* (om fundamentalistiske strømninger i en række muslimske lande, for mig aktuelle Malaysia og Indonesien; bogen er stærkt personlig og stærkt kritisk) samt naturligvis bøger af Troels Kløvedal og Ib Michaels maya-skildringer (hvor glidningen mellem fiktion og nonfiktion sender en på et antal rutscheture).

En central rejseerfaring, stærkere end fra tidligere studieophold i mere homogene kulturer som fx Japan, blev, at virkeligheden er betydelig mere blandet, end man kan forestille sig ved skrivebordet. Man er vant til at inddele i båse og kategorier, men sådan ser den religiøse virkelighed ikke ud. Masser af singhalesere er både hinduer og

buddhister uden at det generer dem det mindste; en del maorifolk er både kristne og med religiøse elementer fra deres oprindelige kultur; den oprindelige fijibefolkning tilhører i dag normalt en kristen kirke eller sekt, men er samtidig stadig bundet til deres landsbykultur; mayaerne er katolikker med stor begejstring, men har i deres landsbyer bevaret mange indianske træk, fx shamanisme. På min rejse har jeg vel kun mødt tre områder, hvor en synkretisme ikke har fundet sted, og her hænger mangel på synkretisme sammen med etnisk tilhørsforhold: Normalt er der et totalt skel mellem de oprindelige malayer (som er muslimer) og den næsten ligeså store kinesiske befolkning (som er buddhister og/eller knyttet til kinesisk folkereligion) i Malaysia; af gode, dvs. onde, grunde er skellet mellem tamiler (hovedsagelig 'rene' hinduer) og singhaleserne i Sri Lanka så godt som totalt; Bali er en – meget smukt udformet – enhedskultur med hinduisme som religion midt i et hav af indonesisk islam. Nævnes kan også skellet mellem den oprindelige fijianske befolkning og den næsten ligeså store indiske gruppe, importeret for kun godt 100 år siden; fijji-inderne har bevaret deres hinduisme eller islam.

Jeg kan ikke mindes at have set nogen mere naturlig udfoldelse af kristen identitet end netop i de så fjerne kirker i Fiji, hos maorifolk og hos mayaerne. De går op i gudstjeneste og andre kristne ritualer uden på nogen måde at miste deres oprindelige tilhørsforhold. Det passer selvfølgelig ikke 100%; i ingen af de tre samfund er kristendommen blevet indført uden sværdslag og konflikter. Møder man i Borubudur eller i Prambanan en flok unge javanesere, er det en selvfølge, at de er muslimer, og at deres tro er velintegreret i deres *adat*, deres oprindelige adfærdsmønster.

Der er jo intet overraskende i at møde kristne eller muslimer i kulturer, som er fjernt fra deres ophavssted; men der er altså tale om, at hele folkeslag, der tidligere har haft deres egen (folke)religion, er konverterede til de to største religioner i verden. Et andet forhold gør sig gældende mht. indisk og kinesisk religion og kultur. Her er det de oprindelige etniske grupper, der er udvandret til et nyt land, ofte meget fjerntbeliggende (Bali og Fiji ligger faktisk milevidt fra moderlandet Indien), og som på enestående vis har bevaret en række fine træk fra deres hjemland.

Elefanter, tigre og løver: Sri Lanka

Landets grundskrift er *Mahavamsa*, den store krønike om de singhalesiske konger og buddhismens komme. Den findes i flere engelske oversættelser, bl.a. Wilh. Geiger, *The Mahavamsa*, som jeg læste efter. Som så mange andre nationale oprindelseskildringer myldrer den med legitimeringer af kongedømme og religion. En af de vigtigste er beretningen om, hvordan en gren af det hellige botræ blev ført fra Indien til Lankas hovedstad, Anuradhapura, ca. 240 f.Kr. Denne podning står nu som verdens ældste historiske træ, og som et af buddhismens vigtigste kultobjekter, og fra det træ tages der nu stiklinger til andre templer i den buddhistiske verden. Synet af det træ og de valfartendes intensitet var en af rejsens mindeværdige stunder.

Man kan tolke den betagende elefantprocession, *Esala Perahera*, der hvert år holdes i en af de gamle hovedstæder, Kandy, som en national manifestation: Nationen er en enhed, religiøs, etnisk og politisk. Synkretistisk vil man umiddelbart kalde festen, fordi den føjer hinduisme og buddhisme sammen. Fire hinduistiske templer og Tandens Tempel, hvor Buddhas Tand opbevares, er centre for processionerne. Singhalesisk dominans: Alle hinduer er, når det kommer til stykket, buddhister, men sådan tænker langt hovedparten af srilankanerne ikke. De er bare både hinduer og buddhister. *Peraheraen* tolkes i mange symbolag i den officielle guide: Anuradha Seneviratna, *The Kandy Esala Perahera*, hvori der er en omfattende litteraturliste.

Men den tamilske befolkningsdel er naturligvis hinduer (eller muslimer), og den langvarige borgerkrig har afgjort også religiøse årsager. Den bog om konflikten, jeg har fået mest ud af at læse, er William McGowan, *Only Man Is Vile* (1992), (andre bøger er nævnt i litteraturlisten); McGowan forener dybe analyser, også historiske, med journalistisk fortælleevne, og bogen forsøger at dele sol og vind lige, selv om en desperation over terrorhandlinger på de to ekstreme fløje (de tamilske tigre, LTTE, og de singhalesiske løver (singh betyder løve!), JVP) er tydelig hos forfatteren.

Blandt de buddhistiske studier i bogform, jeg stødt på, vil jeg især anbefale den store *Buddhism Transformed. Religious Change in Sri Lanka*, af Gombrich og Obeyesekere. Den belyser den nyeste udvikling, bl.a. i dogmatisk henseende, men den har også kapitler om hindu-buddhistisk synkretisme.

Af de fiktive værker vil jeg fremhæve to: Michael Ondaatjes erindringsroman, *Running in the Family*, er en charmerende skildring af en privilegeret, højborgerlig kolonitidsverden i en multietnisk familie. Antologien *The Penguin New Writing in Sri Lanka* (ed. Goonetilleke) rummer tekster fra de sidste 40 år på tre forskellige sprog: engelsk, singhalesisk og tamilsk (de to sidste i engelsk oversættelse). Særlig lærerige var de tamilske noveller og digte; her kom man tæt på konfliktens (religiøse) følelseslag. Et barskt digt af M. A. Nuhman handler således om, at han i en drøm ser Buddha blive skudt uden for biblioteket i Jaffna, det bibliotek med tamilsk litteratur, der i konfliktens virkelighed blev brændt ned i et singhalesisk overfald, en hændelse der har fået emblemmarakter for tamilerne.

I den første periode af mit ophold i Sri Lanka besøgte jeg flere gange centrale buddhistiske institutioner og personligheder; men jeg holdt hurtigt op, ikke fordi det ikke gav mig noget, men fordi jeg måtte give noget. Hurtigt ville jeg blive ruineret, fandt jeg ud af, hvis jeg som rejsende uden bevilling eller institution i ryggen plejede omgang med de store. Man opfattes jo som en bemidlet person – og i sammenligning med lokalbefolkningernes niveau er sabbatdagpengene da også svimlende summer.

På Nationalmuseet i Colombo så jeg dels Buddhas velvoksne tand i kopi, da den originale findes i Dalada Maligawa, Tandens Tempel, i Kandy, dels en særudstilling af buddhistiske bronzeskulpturer; hovedværket her blev for mig en olielampe i form af en yndefuld elefant, der bærer to personer og er anbragt i en pragtfuld *makaratonana* ("glorie"). Man tog sig i at tænke: Gid dette dyrs ro ville smitte lidt af på rovdyrene: løverne og tigrene.

Blandt kinesere i Malaysia

Malaysias premierminister, dr. Mahathir Mohamad, udgav i 1970 en ret pessimistisk bog om landets tilstand, *The Malay Dilemma*. Men nu er han fuld af optimisme: Malaysia har en Plan 2020; det år skal landet være fuldt på højde med de ypperste økonomier i verden; multietniciteten vil ikke være nogen hæmsko, snarere tværtimod.

Premierministeren er malay og – som det ses af navnet – muslim. Godt halvdelen af befolkningen er malayer og næsten som en selvfølge muslimer; fx er næsten alle *kampung* (landsbyer) muslimske; fra kampungskolerne hører man koranvers i kor gennem vinduesåbningerne. Men dele af den oprindelige religion og kulturform er overvintret; fx er grundbegrebet for samvær, den sociale lov, *adat*, blevet inkorporeret i den nye religion.

I bogen *An Analysis of Malay Magic* (opr. 1970) påviser K.M. Endicott, hvordan originale aspekter fra den malaysiske religion stadig findes i kampungerne, samlet omkring den åndelige leder og shaman, *bomoh* eller *pawang*, og grundbegrebet, *semangat*, den åndelige dimension i alle ting.

Næsten 1/3 af befolkningen er kinesere, der typisk bor i de store byer. Det var næsten udelukkende deres kultur jeg kom til at beskæftige mig med i de få uger. Kineserne udfolder en hus- og tempelkult, der blander buddhisme, daoisme og kong-fuzianisme. Det er handels- og bankverdenen, der er deres domæne. Deres moralkodeks er meget forskellig fra, "friere", end de muslimske malayer, der i flere delstater er styret af streng sharia.

I de store kinesisk dominerede byer som Georgetown og Melaka er det som at færdes i Kina i gamle dage: markeder, gadekøkkener, røgelsesduft fra templerne, drageoptog. Kuan-Yin er den populæreste guddom; symbolske pengesedler købes for at blive afbrændt til forfædrene. Rige klaner, *kongsi*, optræder som magtcentre, mæcener og tempelejere. En del af den akkumulerede formue – for de malaysiske kinesere er ofte rige – sendes hjem til familie m.v. i det gamle Kina.

I fortættet, men også melodramatisk form, giver en roman af Yeap Joo Kim, *Moon Above Malaya* (1991), hele den kinesiske indvandrersaga i Malaya/Malaysia; områdets historie fra ca. 1920 til 1985 fortælles samtidig. Hovedpersonen kommer fra undertrykkelse i Kina til det forjættede land, Malaya, og ender efter perioder med *underdog*tilværelse med at blive gummiplantageejer og bankejer. Men samtidig går de gamle kinesiske dyder, religionen og den hierarkiske familiestruktur, sig en tur; bankkrak og undergang tolkes som *karmas* kraft. Hans drøm var de hvide koloniherrers livsstil:

More than anything else, he loved the tropical moon which hung low in the sky and illuminated the clearing, garden and house. When it was full, he would stay for hours on the verandah, sipping his stengahs (whisky & soda) and watching his beloved rubber trees turn silver in the moonlight – there was no moon like the moon over Malaya.

Så godt – eller slemt – er det ikke gået alle kinesere, men de styrer i høj grad landets økonomi, og det virker som om de også styrer skæbnen og forfædrenes ve og vel fra husalter og tempel.

Vil man danne sig et indtryk af det multietniske samfunds problemer og bevidsthedsmæssige kompleksitet, kan man læse antologien, *Twenty-Two Malaysian Stories* (opr. 1968), der i flere historier også beskriver det smertefulde opbrud fra kampungens kosmos til modernitetens kaos.

Bali – en tilfilet kultur?

Den vigtigste begivenhed i den balinesiske pubertetsrite er tandfilingen; her fjerner man det dæmonlignende ved mennesket, de rovdyragtige hjørnetænder files. Man kan godt spekulere på, om balineserne har for få hjørnetænder. Det er der faktisk skrevet digre værker om.

Ingen kan være i tvivl om, når man er der, at Bali er det skønneste sted på kloden, og balineserne de venligste af alle. Deres kultur er fuld af kunst og skønhed ned i den mindste detalje. Ritualerne skaber struktur og mening og er æstetiske åbenbaringer, som de tydeligvis også selv nyder. Man har på fornemmelsen, at halvdelen af deres tid går med at forberede og udføre ritualer. Alle kan et kunsthåndværk. En utrolig homogenitet, som viser sig i, at “alle” har lige de pund på kroppen, som skaber balance, en balance der også lyser ud af “sjælen”. Overholder man lidt elementære klædeskikke, kan man som fremmed deltage helt frit i selv den intimeste ceremoni. Man er der, og man er der ikke.

Balinesernes folkekarakter er der skrevet digre værker om, og de kan næsten ikke undgå at blive romantiske. Et kontroversielt værk er en stor fotografisk analyse af *Balinese Character* (1942) af Margaret Mead og George Bateson; bogens tese er, at balineserne socialiseres til ikke at vise følelser, og at der som følge heraf er en slags generel sindssyge i kulturen. Den tese har naturligvis kaldt på modstykker; det mest kompetente er så nyt som fra 1992: *The Balinese people – a reinvestigation of character* af Jensen og Suryani. Denne bog har den fordel, at forfatterparret er henholdsvis vesterlænding og balineser; deres tese, der bl.a. også bygger på analyse af fotografier, er den omvendte: balineserne er udadvendte og viser spontane følelser.

Balinesere er hinduer, der i 1400-tallet flygtede fra den muslimske invasion på naboøen Java. Hinduismen har på Bali fået en særlig udformning, bl.a. fordi der ingen lavkaste eller kasteløse findes, kun de tre øverste kaster. De flestes liv er knyttet sammen med risen, der dyrkes i små evigt skiftende felter, og dyrkes rituelt, som en guddom, Dewa Sri.

Den rituelle dimension i deres tilværelse er tredelt og den åndelige todelt. Det er de tre guder: Brahma, Vishnu og Shiva, der strukturerer mennesket i tre, husene i tre, templerne i tre, øen i tre, livets gang i tre: øverst, i midten og nederst. Der er tre sprog: præsternes sanskritprægede sprog, middelsproget og lavsproget – alle så forskellige fra

hinanden som meget fjerne sprog. Højest ligger vulkanen Gunung Agung, præsternes hoveder, familieoverhovedets sovepavillon; det enkelte menneskes hoved er som repræsentant for Brahma urørligt. Nederst ligger dødens verden, affaldets sted, havet hvortil alle rester fra de religiøse ceremonier transporteres.

Et stort tobindsværk af Fred B. Eisemann, *Sekala & Niskala* (1989, 1990), beskriver alt i balinesernes tilværelse som bygget op over modsætningen mellem indre og ydre, synligt og usynligt, materielt og åndeligt. Ånderverdenen lader sig naturligvis ikke iagttage direkte, men "alt" er i virkeligheden orienteret i forhold til denne usynlige instans, siger Eisemann. Balinesiske kvinder bruger flere timer om dagen på at fremstille små og store offergaver til ånderne. De små anbringes lige uden for dørrinet, andre steder i og ved huset og templet. De store bæres i procession på hovederne, ofte op til en halv meter høje. De bærende kvinders ranke holdning og stemte sind vil for altid sidde på nethindens mest følsomme sted.

Lige inden for indgangen til et tempel eller et hus er der opført en lille mur for at "snyde" ånderne, der kun kan gå den lige vej! Under ligbrændingsceremonierne rumsteres der kaotisk med de transportable tårne, så de døde ånder ikke skal vende tilbage. Overalt står der dæmonafværgende, selv djævelignende stensulpturer ved indgangene til templerne og hvor det hellige ellers skal garderes.

Man kan godt få på fornemmelsen, at de kommende årtiers Bali får to hoveddæmoner at bekæmpe: Bali er en del af det muslimske Indonesien, og styret i Jakarta er centralistisk. Desuden er turiststrømmen enorm. På en måde preller begge farer af: Balineserne hviler i sig selv; der er ingen rovdyr; men er deres tilfilethed i grunden indolent, en paradistilstand der ikke kan holde? Balineserne har formået at skabe ny kunst ud af mødet med de mange europæiske og amerikanske kunstnere (dansere, malere), der har bosat sig – ofte for stedse – på øen siden 1920'erne. Særlig betydning har den hollandske maler Arie Smit haft; han har skabt en ny generation af balinesiske malere, "Young Artists"; han har inkorporeret 3-tallet så meget i sin kunst, at han maler med bevidstheden om en hellig, geografisk-topografisk struktur. Værkerne om mødet mellem Vestens kunst og balinesisk kunst, mentalitet og religion er legio (eksempler i litteraturlisten). Her skal kun nævnes to: den klassiske *Island of Bali* (1937) af den mexicanske kunstner Miguel Covarrubias, utrolig detaljeret og fascinerende samt antologien med highlights, *Travelling to Bali* (1994), der er inddelt i temaer som natur, kultur og samfund og religion.

Aotearoa: New Zealand

Mens jeg opholdt mig i New Zealand, udkom det nok væsentligste værk om maoriernes religion, *The Illustrated Encyclopedia of Maori Myth and Legend*, af Margaret Orbell. Jeg stod og bladede i det og nød dets fornemme illustrationer i Aucklands mest velassorterede boghandel, da en ekspeditrice sagde: "Den bog udkommer netop i dag". Hvor heldig kan man tillade sig at være.

I forordet til pragtværket, der er udstyret med en omfattende litteraturliste, takkes ganske særligt J. Prytz Johansen, der “developed an approach based upon the close, comparative reading of Maori writings. Johansen’s methods and his insights into the myths have been a major influence upon my work”.

Bogen består af en 25 siders introduktion med almen og historisk indføring i kulturen, og en leksikon-del med vel 1.000 opslagsord, op til tre siders længde. Særlig spændende er det at læse udførlige artikler om *mana*, *tapu* og *noa*, i den kultur, der var med til at “skabe” begreberne; men også selve mytestoffet kommer den godt igennem, og man ser, hvordan forbædre og guder smelter sammen. Den mytiske tid på Hawaiki og den lange kanotur i South Pacific spiller en stor rolle, men så sandelig også Aotearoas (maoribetegnelsen for New Zealand) landskaber, flora og fauna: Fiskene, der er knyttet sammen med mytologien om tricksteren Maui, der fisker landet frem; grønstenen, *pounamu*, der bruges til smykker, ikke mindst halssmykket *tiki*, af form som en babyagtig forfaderfigur og er en af de væsentligste sammenknytninger mellem urtid og nutid; de træsorter, der har været brugt/bruges til udskæringer af træskulpturer, *whakairo-rakau* (billedskæreren, *tohunga-waihangā*, var tidligere af præsterang); moa, verdens største fugl, nu uddød; og kiwi, en lille mørkenussende fugl der hverken kan flyve eller se, verdens mest uanselige nationalsymbol og i dag også navn på en frugt med succes og – selvironisk – navn på alle newzealændere, inklusive *pakehas*, maoriernes navn på de hvide.

De mange maoriord, jeg her har brugt, kan forhåbentlig give et indtryk af hvor smukt og stærkt et sprog maori er. Tom Kristensens berømte dadaistiske digt *Itokih* bygger faktisk på omkvæd og remser fra en maori-roersang og slutter med en lovprisning af selve ordklangene.

Maorierne kom for godt 1000 år siden, fra et sted i Polynesien, sikkert Samoa, til de to øer som de første mennesker overhovedet. Øerne havde da eksisteret i omkring 8 mio. år, rykket løs først fra det store kontinent, siden fra Australien. Maorierne levede isoleret i et inikt landskab, udviklede nye myter og traditioner i forhold til dette land; de første *pakehas* nåede Aotearoa, “landet med den lange hvide sky”, i 1642, men først godt 100 år senere kom der gang i hvid tilstrømning. Maorierne er typisk store, kraftige, knoglestærke som fx fijianerne og samoanerne. Det er ikke alle urbefolkninger, der er mindre end os. Deres rituelle sange lyder som tordenevej; deres danse har en centner-tyngde over sig, men samtidig kan man høre vokalklangenes raffinement og i øjeblikke se danserne svæve smukkere end nogen sylfide. Kun ganske få af dem er i dag tatoverede efter gammel skik; mere anvendt er en tatoveringslignende bemaling ved kultiske handlinger m.m. Til salg er nogle populære, men ganske gode småbøger med eksempler på deres legender, deres sange og en kort fremstilling af deres kulturhistorie.

Deres sange og danse kan man overvære i deres mødehuse, *whare runanga*, eller mere turistet: på museer og hoteller. Centrum for deres kultur i dag er Rotorua, en by på Nordøen med ca. 15.000 maorier ud af en befolkning på ca. 50.000. Her er der dels et museumsområde på størrelse med Frilandsmuseet, dels en bydel, som er rent maorisk, Ohinemutu. Uden for mødehuset i Ohinemutu, og sådan er strukturen de fleste

steder i dag, er der en mødeplads, *marae*, og på den anden side af den findes kirken. Maorieerne er kristne, men som det vel kan opfattes, er deres egen kultur med. I deres maorianglikanske kirke foregik gudstjenesten på engelsk, ledet af en pakeha-præst; men med en tosproget bønnebog. På kirkegårdene står røde anetræskulpturer; ved begravelser ligger liget for en tid i mødehuset og forbindes uden tvivl med den mytiske rejse til og fra Hawaiki.

Der er mange konflikter – også nogle uundgåelige – mellem *pakeha* og maori. Jeg skal ikke her komme med detaljer om dem, blot omtale nogle fiktionsværker, der rummer refleksioner over det at miste/bevare sin maori-kultur/religion.

Kendtest – og også i en klasse for sig – er Alan Duffs også filmatiserede roman *Once Were Warriors*. Duff, der også har skrevet maoristudier, *Maori, the Crisis and the Challenge*, skildrer maoribander i det moderne Auckland. I en slags perverteret efterligning af den traditionelle maorikriger udfører de tatoering som indvielsesritual til voldsfællesskabet. Underlegenhedsfølelse over for *pakeha*, druk, vold, voldtægt, incest er nogle af bogens intenst skildrede temaer. I centrum står et ægtepar; mens han, Jake, er repræsentant for vold, bliver hun, Beth, efterhånden løftet op i et mytisk plan, hvor Jesus er en nærliggende parallel: Hun besinder sig på sin maoriarv samtidig med at hun udfører næstekærlighed. Væsentlig bliver en begravelsesceremoni, hvor fællesskab og stolthed over at være maori bryder igennem.

Også kendt i Danmark er Keri Hulmes *The Bone People*, en vanskelig, drømmeagtig, næsten “syret” roman, hvor kristen symbolik igen blandes med maorimytologi. Noel Hilliards *Maori Girl* er en tidlig, fin og realistisk roman om racekonflikt og diskrimination. Man følger en maoripige fra landlig opvækst til den rå storbyverden i Wellington.

Den måske mest skattede maoriforfatter i New Zealand er Witi Ihimaera (f. 1944), der har en lang række novellesamlinger og romaner bag sig. Han brød igennem – og fiktionslitteratur skrevet af maorier med ham – med samlingen *Pounamu, Pounamu* (1972). Den rummer bl.a. en fin, lidt nostalgisk, skildring af værdier knyttet til mødehuset og dets udskårne træarbejder. *Pakeha* opfatter træarbejderne som legender, men “to me, it is like a book. For me they are history. – These books, in them is your whakapapa, your ancestry.”

Det er tankevækkende, at det vel kendteste fiktionsværk fra New Zealand, Janet Frames trebinds selvbiografi, foregår i et rent hvidt univers – vist ikke én gang nævnes maorikulturen i den. Det er som at være langt ude på landet i et senromantisk England. Men der er der unægtelig også problemer.

Fiji: kannibalerne er kristne

Fiji er en lilleputverden af tusind øer; 700.000 sjæle, halvdelen fijianere, halvdelen indere; en hovedstad, Suva, på små 100.000; den første hovedstad i riget, Levuka, har vel kun 2.000 indbyggere.

Den oprindelige befolkning, fijianerne, er blandet melanesisk-polynesiske. De er kristne. Det intense gudstjenesteliv kan følges under *worship-crawling* i Suva eller Levuka: metodister, anglikanere, baptister, presbyterianere, katolikker, mormoner, mere eller mindre officielle pentekostalister. De er der alle sammen, og samtlige kirker var fyldt, så folk sad i kirkevinduerne eller ved indgangen; salmesang på det bløde fiji-sprog blandede sig med engelske prædikanter; børnenes krushår på bænkene; mændene i nederdele og evt. med tapaskjorte, der oprindeligt var lavet af banket bark. Fordi præsidenten i det ørige, der blev selvstændigt i 1970, er wesley-metodist, har de en slags statskirkestatus og er da også det største kirkesamfund. Men ellers er det typiske mangfoldigheden: Ritualerne skal udføres i en bølgende optagethed.

Også ude i de – ofte særdeles isolerede – landsbyer er der normalt en kirke eller flere. Men en række traditioner fra den oprindelige fijikultur er bevaret: Der er en høvding, der bor i et højrygget hus, en *bure*; der er modtagelsesritual for fremmede med *yaqoni*-drik under høvdingens ledelse. I disse samfund har man overleveringer om kannibalisme til sidst i 1800-tallet; manaforestillingen lever uden tvivl endnu i det så blide folk. En ø hedder faktisk Mana og er nu en af de mest fashionable turistparadis-øer! Den oprindelige fijikultur kan studeres på to museer, et i Suva og et frilandsmuseum på Hovedøen; men forholdene er små; det er et lilleputsamfund. Der er få kompetente bøger om Fiji og absolut ingen at få fat på i Fiji. Jeg kan som underholdende kulturindføring anbefale antropologen Ronald Wrights *On Fiji Islands*. Den rene vare kan læses i *Myths & Legends of Fiji*, der rummer en række groteske og poetiske ætiologier om, hvordan den enkelte ø er blevet til; dyr og overjordiske væsener spiller en stor rolle i skabelsen af øerne. Forfædreånders funktion, *yaqoni*-drikkeceremonier og at vandre på gløder er nogle af de temaer myterne rummer.

Fijianerne er store som maorierne, blidhed synes at være deres hovedkarakter; de bevæger sig langsomt og duvende som om hele verdensdele skal sættes i gang. Fiji-inderne er unægtelig mindre og hurtigere. De kom til Fiji i slutningen af forrige århundrede som slaver i plantagerne. Hovedparten, 80%, er hinduer og resten muslimer. Deres sprog er stadig hindi, men udviklet selvstændigt i løbet af de godt 100 år, ligesom kastesystemet har undergået lempelser. Et besøg i det store nybyggede hindutempel i lufthavnsbyen Nadi viste ikke samme gæstfrihed som i de fijianske miljøer; jeg blev spurgt, hvad jeg havde spist til morgen og fik kun lov til at se herlighederne udefra; herligheder var det: Fordi det var så nyt, gik de skrigende farver og det tegneserieagtige i fremstillingen meget kraftigt ind i oplevelsen af templet.

Mexico: blandt levende mayaer

Mit ophold i Mexico var på en lille uge, og jeg koncentrerede mig derfor om mayakulturen på Yucatan med provinshovedstaden Mérida som bastion. Jeg var relativt uforberedt og undrede derfor over, at mayaerne rent faktisk stadig lever, og at deres kultur ikke blot er dokumenteret på Méridas fornemme antropologiske museum eller

i de store ruinbyer som Uxmal og Chichén Itza. De vandrer rundt i storbyens gader, de er dominerende ved messen i Domkirken (som er opført af de gule sten fra oprindelige mayabygninger); deres sag tales på et stort folkemøde i Revolutionsgaden; deres landsbyer ude i den næsten uendelige jungle kommer man igennem på vej til ruinerne. Man ser, at de her lever i en slags synkretisme mellem katolicisme og mayareligion: Der er forfædre kult og dyrkelse af naturånder; landsbyens shaman kan forvandle sig ind i dyreverdenen; hvert menneske er tilknyttet et skæbnedyr fx en jaguar. Men intensiteten omkring dyrkelsen af Jomfruen af Guadalupe og i det hele taget i den katolske messe er også tydelig.

Jeg lod videnskab være videnskab og havde som ledsagere ud til ruinbyerne Ib Michaels bøger og en meget fortællende indføring i mayakultur, *The Mayas*. I den følger man en drengs liv og gradvise indvielse i mayareligionens myter og mysterier. De barske sider ved livet glemmes ikke, men professoren er tydeligvis betaget af et liv i så faste, rituelle og trosmæssige mønstre.

Betaget og forundret havde jeg også været så godt som hver dag på den lange rejse. Og hvor ofte var det ikke netop den religiøse dimension i de så fremmede livsformer, der fascinerede eller skræmte. Det er stadig så godt som kun os danskere, vesterlændinge, der udformer vores liv uden selvfølgelig basis i fællesskab og religion – i en slags frihed der giver plads til sabbatdrømme, men også på én gang er en forbandelse og et privilegium. En så idyllisk, paradisisk livsform, som man fx møder på Bali, kan man kun drømme om, ikke leve i. Hurtigt ville længslen og tranghedsforneemmelsen drive en ud af paradiset, som man så kort tid efter går på jagt efter et nyt sted: En rejse-essens, der også mødes hos fx Johs. V. Jensen og i Carsten Jensens to store bøger fra 1996 og 1997. Erfaringen er i Carsten Jensens tilfælde trykt på flappen til *Jeg har hørt et stjernesud*: “De fleste mennesker betragter Paradis som en uholdbar tilstand. Måske er det sådan, at vi først rigtigt bliver mennesker, når vi vender ryggen til idyllen. Vort væsen er utilfredsheden. I den kæmper vor menneskelighed og vor guddommelighed med hinanden og driver os ud ad den samme port, som vi før eller siden ender med igen at banke på...” Carsten Jensen mener vist, at det er de fleste mennesker i hele verden, der har det sådan, ikke blot be- og forrejste vesterlændinge.

Litteratur

Sri Lanka

ABEYSINGHE, W. A.

1993 *Essays on Buddhism and Buddhist Culture*, Columbo.

GEIGER, W., transl.

1993 *The Mahavamsa or The Great Chronicle of Ceylon*, New Delhi.

GOMBRICH, R. & G. OBEYSEKERE

1988 *Buddhism Transformed. Religious Change in Sri Lanka*, Princeton.

GOONETILLEKE, D., ed.

1992 *The Penguin New Writing in Sri Lanka*, Delhi.

GUNARATNA, R.

1990 *War & Peace in Sri Lanka*, Kandy.

1995 *Sri Lanka. A Lost Revolution?*, Kandy.

JAYATILLEKA, D.

1995 *Sri Lanka. The Travails of A Democracy, Unfinished War, Protracted Crisis*, Delhi.

MCGOWAN, W.

1993 *Only Man Is Vile. The Tragedy of Sri Lanka*, Rupa Paperback, Calcutta.

NARAYAN SWAMI, M. R.

1995 *Tigers of Lanka*, Delhi.

ONDAATJE, M.

1982 *Running in the Family*, London.

SEEDORFF PEDERSEN, H. H.

1950 *Ceylon - vort tabte Paradis*, København.

SENEVIRATNA, A.

1993 *The Kandy Esala Perahera*, Colombo.

The Heritage of Sri Lankan Bronze Sculpture,

1995 ed. The Department of National Museums, Colombo.

Malaysia

ENDICOTT, K. M.

1991 *An Analysis of Malay Magic*, Singapore.

FERNANDO, L., ED.

1994 *Twenty-Two Malaysian Stories*, Singapore.

JENSEN, JOHS. V.

1904 *Skovene*, København.

KIM, Y. J.

1991 *Moon Above Malaya*, Singapore.

THEROUX, P.

1977 *The Consul's File*, Harmondsworth.

Bali

BATESON, G. & M. MEAD

1942 *Balinese Character: A Photographic Analysis*, New York.

COVARRUBIAS, M.

1937 *Island of Bali*, Oxford.

EISEMANN, F. B., JR.

1990 *Bali. Sekala & Niskala*, Vol. 1-2, Singapore.

GEERTZ, H. & C.

1975 *Kinship in Bali*, Chicago.

HOOYKAAS, C.

1973 *Religion in Bali*, Leiden.

JENSEN, G. D. & L. K. SURYANI

1992 *The Balinese People - A Reinvestigation of Character*, Singapore.

KLØVEDAL, T.

1980 *Fra Tahiti til Thyborøn*, København.

1992 *Øerne under vinden*, København.

KRARUP NIELSEN, AA.

1925 *Mads Lange til Bali*, København.

MCPHEE, C.

1946 *A House in Bali*, New York.

Perceptions of Paradise: Images of Bali in the Arts,

1995 Neka Museum, Ubud.

Poetic Realism. The Art of Arie Smit,

1990 Neka Museum, Ubud.

PUCCI, I.

1992 *Bhima Swarga. The Balinese Journey of the Soul*, Toronto.

VICKERS, A.

1994 *Travelling to Bali - Four Hundred Years of Journeys*, Kuala Lumpur.

New Zealand

BEST, ELSDON

1982 *Maori Religion and Mythology*, 1-2 (1924), Wellington, NZ.

CAMPBELL, A.

1992 *Maori Legends*, Paraparaumu, NZ.

DUFF, A.

1990 *Once Were Warriors*, Auckland.

FRAME, J.

1984 *An Angel at My Table*, Auckland.

HILLIARD, N.

1960 *Maori Girl*, Auckland.

HULME, K.

1985 *The Bone People*, London.

IHIMAERA, W.

1972 *Pounamu, Pounamu*, Auckland.

MANING, F. E.

1953 *Rejsen til en gammel verden* (1863), København.

ORBELL, M.

1995 *The Illustrated Encyclopedia of Maori Myth and Legend*, Canterbury, NZ.

"Pokarekare", The Maori Song Book

1993 Wellington, NZ.

PRYTZ JOHANSEN, J.

1954 *The Maori and His Religion in Its Non-ritualistic Aspects*, København.

1958 *Studies in Maori Rites and Myths*, København.

The Maori in colour, Christchurch, u.å.

Fiji

REED, A. W. & I. HAMES

1994 *Myths & Legends of Fiji*, Auckland.

ROUTLEDGE, D.

1985 *Matanitu*, Suva, Fiji.

WRIGHT, R.

1987 *On Fiji Islands*, Harmondsworth.

Mexico

MICHAEL, IB

1995 *Mayalandet*, København.

1994 *Det lukkede øje*, København.

SODI, D.

1995 *The Mayas*, Mexico.

Finn Stefánsson
Lektor, cand.mag.
Peblingevej 58
4000 Roskilde